

Milletlerarası Özel Hukuk Bağlamında Sınır Ötesi Rekabetin Engellenmesinde Etki Doktrini Üzerine Değerlendirme^(*)

Evaluation of the Effects Doctrine in Preventing Cross-Border Competition in the Context of Private International Law

Erman EROĞLU^(**)

Öz:

Milletlerarası ekonomik ilişkilerin yoğunlaştığı günümüz dünyasında küresel ticaret hacminin arttığı, rekabet ihlallerinin sadece milli hukuk düzenleri içerisinde kalmayıp milletlerarası boyut kazandığı, günden güne görülmektedir. Bu durum sınır ötesi nitelik taşıyan rekabet ihlallerine uygulanacak hukuk kurallarının tespiti bakımından hem teorik hem de uygulamaya dönük ciddi tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda öne çıkan ilkelerden birisi “etki doktrini”dir. Bu doktrin, özellikle rekabet hukukunda, bir ülkenin sınırları dışında gerçekleşen eylemlerin kendi pazarına doğrudan ve önemli etkisinin bulunması halinde o ülkenin yargılama yetkisine olanak tanımaktadır. Makalede etki doktrininin, milletlerarası özel hukuk bakımından işlevi ele alınmış; bu ilkenin, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun ile 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK) çerçevesinde Türk hukukundaki yeri incelenmiştir. Bununla birlikte, Anglo-Amerikan ve Avrupa Birliği hukuk sistemlerinde etki doktrininin gelişimi ve uygulama biçimleri mukayeseli olarak değerlendirilmiş; bu kapsamda, ilgili sistemlerde etki doktrininin tarihsel gelişimi, hangi durumlarda uygulandığı ve hangi kriterlerin esas alındığı detaylı biçimde incelenmiş; özellikle “doğrudan, önemli ve öngörülebilir etki” kriterlerinin uygulamadaki karşılığı irdelenmiştir. Rekabet Kurulu’nun, sınır ötesi nitelikteki işlemler bakımından verdiği bazı emsal kararlar üzerinden yabancı teşebbüslerin Türkiye piyasasına etkileri somut olarak ortaya konmuştur. Bununla birlikte, MÖHUK m.38 kapsamında rekabetin engellenmesi durumunda etki doktrininin nasıl ele alınması gerektiği ve bu değerlendirmenin sınırlarının ne şekilde çizileceği üzerinde durulmuştur. Devamında, uygulamada karşılaşılan sorunlara yer verilmiş ve etki doktrininin bu çerçevede nasıl yorumlanabileceğine ilişkin öneriler sunulmuştur.

^(*) Araştırma Makalesi / Research Article
Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 04.08.2025
Yayınlanmasının Kabul Edildiği Tarih: 15.09.2025
DOI: 10.58733/imhfd.1758091

Bu makaleye atıf için: EROĞLU, Erman, “Milletlerarası Özel Hukuk Bağlamında Sınır Ötesi Rekabetin Engellenmesinde Etki Doktrini Üzerine Değerlendirme”, **İMHFD**, C. 10, S. 2, 2025, s. 1053-1079

^(**) Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı, Ankara - Türkiye
E-posta: erman.eroglu@asbu.edu.tr
Orcid: 0000-0002-1371-3240

Anahtar Kelimeler:

Milletlerarası Rekabet Hukuku, Uygulanacak Hukuk, Rekabetin Engellenmesi, Etki Doktrini.

Abstract:

The progressive globalization of economic activity and the consequent erosion of territorial limitations in market operations have rendered cross-border competition law infringements a matter of increasing legal and doctrinal complexity, necessitating the re-examination of jurisdictional principles in both domestic and international legal frameworks. This evolution necessitates a critical examination of the applicable legal norms governing cross-border anti-competitive conduct, both in theory and in practice. Within this context, the “effects doctrine” emerges as a pivotal principle. Particularly in the field of competition law, this doctrine allows a state to assert extraterritorial jurisdiction where conduct occurring outside its territory produces direct, substantial, and reasonably foreseeable effects within its domestic market. This article explores the doctrinal foundations and practical implications of the effects doctrine within the framework of private international law, with specific reference to Turkish law. It examines the legal basis and implementation of this principle under Law No. 4054 on the Protection of Competition and Law No. 5718 on Private International Law and Procedural Law (PILPL). Furthermore, it undertakes a comparative analysis of the doctrine’s evolution and application in the Anglo-American and European Union legal orders. In this regard, particular attention is paid to the historical development of the doctrine, the legal thresholds for its invocation, and the interpretative criteria adopted in case law, most notably the application of the “direct, substantial, and reasonably foreseeable effects” test. Drawing upon selected precedents from the Turkish Competition Authority concerning cross-border transactions, the study demonstrates how foreign undertakings’ conduct may give rise to appreciable effects within the Turkish market. In addition, the article evaluates the interpretative challenges posed by Article 38 of the PILPL in cases involving restraints of competition and discusses the parameters within which the effects doctrine should be applied in such contexts. Finally, the study identifies key issues encountered in practice and proposes interpretative and normative recommendations aimed at enhancing the coherent and effective application of the effects doctrine in Turkish private international and competition law.

Keywords:

International Competition Law, Applicable Law, Restriction of Competition, Effects Doctrine.

Extended Summary:

As the global economy becomes more interconnected, anti-competitive behavior increasingly crosses national borders, making traditional territorial jurisdiction insufficient to handle these cross-border violations. This legal challenge has led to the evolution of jurisdictional principles that can better address the complexities of international market activity. One of the most prominent of these is the *effects doctrine*, which allows a country to apply its competition laws beyond its borders when foreign conduct has a direct and significant impact on its domestic market. This article explores the meaning and development of the effects doctrine, how it has been interpreted by courts, and its specific application within Turkish competition law and private international law.

The first part of the article examines the historical development and doctrinal foundations of the effects doctrine in the case law of the United States of America (USA) and the European Union (EU). In the USA, landmark cases like *ALCOA* and later *Empagran* introduced a functional test based on whether the foreign conduct has a “direct, substantial, and reasonably foreseeable” effect on domestic commerce. This test has played a key role in the extraterritorial application of American antitrust law under the Sherman Antitrust Act, though American courts have sometimes narrowed its reach to avoid overstepping into other nations’ sovereignty.

While the European Union shares the overarching goal of protecting competition within its internal market, it has developed its own distinct interpretative framework through the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union. Landmark rulings such as *Wood Pulp*, *Gencor*, and *Intel* demonstrate the EU's pragmatic approach, which combines the effects doctrine with the single economic entity theory. This has allowed the EU to hold parent companies located outside its borders liable for anti-competitive conduct carried out by their subsidiaries within the internal market. The EU's approach reflects a functional and purpose-driven understanding of territoriality, prioritizing the economic impact of conduct over rigid, formalistic notions of geographic boundaries.

The second part of the article focuses on Turkish competition law, particularly Article 2 of Law No. 4054 on the Protection of Competition, which incorporates the effects doctrine by extending the law's reach to anti-competitive conduct occurring outside of Türkiye that nonetheless affects its domestic markets. This provision has been interpreted and enforced by the Turkish Competition Authority in a number of decisions that illustrate Türkiye's alignment with global enforcement trends. For example, in the *Imported Coal* decision, the Authority imposed sanctions on foreign undertakings with no operational presence in Türkiye, on the grounds that their pricing and market allocation practices had a tangible impact on Turkish consumers. The Authority made clear that contractual elements, such as international shipping terms or foreign jurisdiction clauses, do not preclude the application of Turkish law when the economic effects are felt within Türkiye. Similarly, in cases involving export cartels among poultry producers, the Authority reaffirmed that concerted practices designed to manipulate domestic prices by restricting supply, even when the conduct appears to target foreign markets, fall within its jurisdiction due to their indirect effects on Turkish consumers.

Beyond public enforcement, the article also explores the implications of the effects doctrine in the realm of private international law, particularly in determining the applicable law for damages claims arising from cross-border competition law violations. In this context, Article 38 of PILPL plays a central role. It introduces a market effects-based connecting factor, stipulating that the law of the country whose market is directly affected by the restriction of competition shall govern the dispute. This rule closely parallels Article 6(3)(a) of the EU's Rome II Regulation, thereby fostering coherence between Turkish and European approaches to private international law. However, the article highlights a gap in Turkish law: the absence of a clear statutory definition of what constitutes a "directly affected market," which gives rise to interpretive uncertainty. To fill this gap, the article calls for a systematic and economically informed interpretation of the term, drawing on the market definition techniques used in substantive competition law. This would require a fact-specific analysis of market realities, including the structure of the market, product substitutability, and the geographic scope of competitive dynamics.

In its concluding section, the article argues that the incorporation of the effects doctrine into Turkish law represents both a normative and practical alignment with international legal standards. However, to fully realize the doctrine's potential, Turkish courts must adopt a more rigorous and principled approach to its application, especially in the context of private enforcement. Judicial consistency, doctrinal clarity, and effective cross-border coordination are critical to ensuring that the effects doctrine operates not only as a means of asserting jurisdiction but also as a safeguard for competitive markets and legal certainty in a transnational setting.

On balance, the effects doctrine stands as a cornerstone of modern competition law enforcement, providing a theoretically robust and practically indispensable foundation for jurisdiction in a globalized economy, one where market impact, rather than territorial boundaries, defines the locus of economic harm. The article therefore calls for continued doctrinal development and active judicial engagement to reinforce the doctrine's role in both public and private enforcement under Turkish law.

GİRİŞ

Küreselleşen ekonomi düzeninde, mal ve hizmet piyasalarının sınır ötesi nitelik kazanması, rekabet ihlallerinin, milli hukuk sistemleri içinde çözümlenmesini yetersiz hale getirmiştir. Özellikle milletlerarası nitelikteki rekabet ihlallerinden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarında, hangi devlet hukukunun uygulanacağı sorunu, milletlerarası özel hukukun önemli meselelerinden biri haline gelmiştir¹. Bu bağlamda, sınır ötesi rekabet ihlallerinin değerlendirilmesinde öne çıkan etki doktrini (*effects doctrine*), hem kamu hukuku hem de özel hukuk bakımından giderek artan bir öneme sahip olmuştur².

Türk hukukunda, etki doktrinine dayalı düzenleme ilk olarak 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (RKHK)³'un 2. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Bunu takiben, 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK)⁴'un 38. maddesi ile bu doktrinin özel hukuk bağlamında da uygulanabilirliği kabul edilmiştir. Bu çerçevede, rekabet ihlalinin doğan özel hukuk uyuşmazlıklarında, fiilin gerçekleştiği yerden bağımsız olarak, doğrudan etkilenen piyasa hukukunun uygulanması esası benimsenmiştir⁵.

Etki doktrininin bu şekilde Türk hukuk sistemine dahil edilmesi, yalnızca yerli piyasaların korunması amacını taşımamakta aynı zamanda Türk hukukunun milletlerarası rekabet hukukuyla uyumlulaşma çabasının da bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir. Ne var ki, etki doktrini bağlamında “doğrudan etkilenen piyasa” kavramının somut sınırlarının ve içeriğinin gerek uygulamada gerekse doktrinde hala belirsizlik taşıyor oluşu, önemli yorum farklarına yol açmaktadır.

Bu makalede, etki doktrininin milletlerarası özel hukuk bağlamında önemi, karşılaştırmalı hukuk perspektifinden ele alınarak, özellikle MÖHUK m. 38

¹ Detaylı bilgi için bkz. DANOVA, Mihail, **Private International Law and Competition Litigation in a Global Context**, Bloomsbury Publishing, Cambridge, 2023.

² RODGER, Barry J., “EU Competition Law and Private International Law: A Developing Relationship”, **Handbook on European Competition Law**, Ed. Ioannis LIANOS/ Damien GERADIN, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2013, s. 456-490.; MARTYNISZYN, Marek, “Developing Countries’ Experience with Extraterritoriality in Competition Law”, (Çevrimiçi) https://unctad.org/system/files/official-document/ditccplp2021d3_en.pdf, E.T. 01.04.2025.

³ RG. 13.12.1994, S. 22140.

⁴ RG. 27.11.2007, S. 26728.

⁵ TEKİNALP, Gülören/ TEKİNALP, Ünal, “Türk Rekabet Hukukunda Etki İlkesi”, **Prof. Dr. Tuğrul Ansay’a Armağan**, Ed. Sabih ARKAN/ Aynur YONDALIK, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2006, s.325-346.

hükümü bağlamında nasıl değerlendirilmesi gerektiği irdelenecektir. Bu bağlamda, Türk rekabet hukuku ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB) hukukundaki etki doktrini temelli yaklaşımlar karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilecek; doktrinel ve yargı kararları ışığında, etki doktrininin kapsamı ve sınırları detaylı bir şekilde ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bu makale dört bölümden oluşmaktadır. Girişi takip eden bölümde; sınır ötesi rekabet ihlallerinde, etki doktrini karşılaştırmalı hukuk ve Türk hukuku çerçevesinde ele alınmaktadır. Sonraki bölümde, Türk milletlerarası özel hukuk kuralları kapsamında rekabet ihlalleri, etki doktrini bağlamında değerlendirilmektedir. Son bölümde ise uygulamada karşılaşılan sorunlara ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerine yer verilmekte; ayrıca, genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

I. SINIR ÖTESİ REKABETİN ENGELLENMESİNDE ETKİ DOKTRİNİ

A. Genel Olarak

Kavramsal olarak etki doktrini, icra yetkisine sahip bir devletin sınırları dışında faaliyet gösteren yabancılara ulaşmak amacıyla geliştirilen yargı yetkisine dair doktrindir⁶. Bu doktrin, fiilin icra eden devletin sınırları dışında gerçekleşmesine rağmen, söz konusu devlet içinde bir etki doğurması durumunda uygulanmaktadır⁷. Etki doktrinin kökeni, ülkesellik ilkesinin objektif yorumuna dayanmaktadır⁸. Bu doktrin, yurt dışında gerçekleşen faaliyetlerin, yabancı uyrukluların eylemleri dahi olsa, ülke içindeki menfaatler üzerinde doğurduğu etkiler nedeniyle düzenlemeye tabi tutulabileceğini ileri sürmektedir⁹. Etki doktrini, yasaklanan fiilin meydana getirdiği sonucun, fiilin kendisi kadar hukuka aykırılığın bir unsuru olduğunu kabul etmekte ve bu yolla ülkesellik ilkesinin gerek-

⁶ MARTYNISZYN, Marek, "Extraterritoriality in Competition Law: Changing Frictions", **Research Handbook on Extraterritoriality in International Law**, Ed. Austen PARRISH - Cedric RYNGAERT, Massachusetts, Edward Elgar Publishing, 2023, s. 398; Etki doktrinin gelişimine ilişkin detaylı bilgi için bkz. SAMIE, Najeeb, "The Doctrine of 'Effects' and the Extraterritorial Application of Antitrust Laws", **University of Miami Inter-American Law Review**, Y. 1982, C. 14, S. 23, s. 23-59.; PARRISH, Austen L., "Evading Legislative Jurisdiction", **Notre Dame Law Review**, Y. 2012, C. 87, s. 1673-1708.

⁷ Bu husus, esasen Lotus kararında açıkça ortaya konulduğu üzere, aksini öngören açık bir uluslararası hukuk kuralı bulunmadıkça, devletlerin kendi ülke sınırları dışında meydana gelen fiiller veya kişiler üzerinde egemenlik yetkisi tesis edebilecekleri ilkesine dayanmaktadır. Bkz. Permanent Court of International Justice. The Case of the S.S. "Lotus" (France v. Turkey). Judgment, Ser. A, No. 10 (7 September 1927).

⁸ HERDEGEN, Mathias, **Principles of International Economic Law**, Oxford University Press, Oxford, 2024, s. 107.

⁹ SAMIE, s. 23; MARTYNISZYN, Changing Frinctions, s. 395.

rini karşılamayı hedeflemektedir¹⁰. Etki doktrininin kapsamı ve gelişimi büyük ölçüde içtihatlar aracılığıyla şekillenmiş olduğundan, söz konusu doktrinin değerlendirilmesinin yargı kararları çerçevesinde yapılması isabetli olacaktır. Bu bakımdan, etki doktrinin ilk ortaya çıktığı yer olan Amerika Birleşik Devletleri hukukunun incelenmesi yerinde olacaktır. Bunu müteakiben Avrupa Birliği hukukunda etki doktrini yargı kararları ışığında ele alınacaktır.

B. Amerikan Yargı Kararları Bağlamında Etki Doktrini

Rekabet kurallarının ülke sınırları dışında da uygulanmasının gerekliliğini ileri süren devletlerden biri, 1890 yılında Sherman Antitröst Kanunu (*Sherman Antitrust Act*)¹¹'nu kabul eden Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Bu yönüyle ABD, rekabet hukukunun milletlerarası boyutuna ilişkin farkındalığı erken bir dönemde geliştirmiş ve kendi iç hukuk normlarını yabancı unsurlu uyumsuzluklara da uygulanabilir kılma yönünde öncülük etmiştir¹². Nitekim, etki doktrini ilk olarak Amerikan hukuk uygulamasında ortaya çıkmıştır¹³.

Sherman Antitröst Kanunu'nu incelendiğinde, yalnızca ABD dahilindeki ticari faaliyetler değil, aynı zamanda eyaletler arasındaki ticaret ile bu eyaletlerin yabancı devletlerle gerçekleştirdiği iktisadi ilişkiler de düzenleme kapsamına alınmıştır. Kanun'un bu şekilde kaleme alınmış olması, Amerikan iç pazarını etkileyen kaynağı yurt dışında olsa dahi her türlü ticari faaliyetin Amerikan rekabet hukukunun uygulama alanına dahil edilebilmesine imkan tanımaktadır¹⁴. Bu doğrultuda, yabancı teşebbüslerin faaliyetlerinin Amerikan ticaretini “doğrudan, önemli ve makul ölçüde öngörülebilir” şekilde etkilemesi halinde, Amerikan mahkemeleri bu teşebbüsler üzerinde yargı yetkisine sahip olmaktadır¹⁵. Her ne kadar Sherman Antitröst Kanunu'nun sınır ötesi uygulanabilirliğine ilişkin hükümler uzun süredir mevcut olsa da¹⁶ bu husus milletlerarası düzeyde

¹⁰ HERDEGEN, s. 108; SAMIE, s. 24.

¹¹ Sherman Antitrust Act, 15 U.S.C. §§ 1-7 (1890).

¹² GERBER, David J., **Competition Law and Antitrust**, Oxford University Press, Oxford, 2020, s. 101.

¹³ Amerikan rekabet hukukunda etki doktrinin ortaya çıkması ve tarihsel gelişimi hakkında bkz. PHILIPS SAWYER, Laura, U.S. Antitrust Law and Policy in Historical Perspective, **Harvard Business School Working Paper**, No. 19-110, 2019.

¹⁴ BRODER, Douglas, **US Antitrust Law and Enforcement**, 3. Basım, Oxford University Press, Oxford, 2016, s. 10-12.

¹⁵ SAMIE, s. 24.

¹⁶ KAVA, Samuel F., “The Extraterritorial Application of the Sherman Anti-Trust Act in the Age of Globalization: The Need to Amend the Foreign Trade Antitrust Improvements Act (FTAIA) & Vigorously Apply International Comity”, **Journal of Business & Technology Law**, Y. 2019, C. 15, s. 135-1622.

ilk kez 1945 yılında, Kanada menşeli bir teşebbüsün Sherman Antitröst Kanunu'na aykırı davranışları nedeniyle bir Amerikan mahkemesi nezdinde yargılanmasıyla dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, literatürde sıklıkla atıf yapılan *United States v. Aluminium Co. of America*¹⁷ kararı, etki doktrininin şekillenmesinde ve milletlerarası düzeyde kabul görmesinde büyük önem taşımaktadır. Buna müteakiben de çeşitli yargı kararlarıyla etki doktrininin sınırları çizilmiştir. Bu bağlamda, Amerikan hukukunda etki doktrinine yön veren *American Banana Co. v. United Fruit Co.*¹⁸, *United States v. Aluminium Co. of America*, *Timberlane Lumber Co. v. Bank of America*¹⁹, *Hartford Fire Insurance Co. v. California*²⁰, *F. Hoffmann-La Roche Ltd. v. Empagran S.A.*²¹ ve *Motorola Mobility LLC v. AU Optronics Corp.*²² kararlarını incelemek yerinde olacaktır.

1. *American Banana Co. v. United Fruit Co. Davası*

American Banana Co. v. United Fruit Co. kararında Amerikan Yüksek Mahkemesi, Sherman Antitröst Kanunu'nun ülke sınırları dışında meydana gelen fiillere uygulanamayacağına hükmetmiştir. Davacı American Banana Co., davalı United Fruit Co.'nun Orta Amerika'daki faaliyetlerine haksız müdahalede bulunduğunu, bu kapsamda Honduras hükümetini etkileyerek davacının muz bahçelerine el koyduğunu ve serbest ticaret hakkını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Ancak Mahkeme, bu eylemlerin ABD toprakları dışında gerçekleştiğini belirterek, federal rekabet mevzuatının bu tür milletlerarası uyuşmazlıklara uygulanmasının mümkün olmadığı sonucuna varmıştır. Kararda, mevzuatın uygulama alanının esas olarak ülke sınırlarıyla çizildiği; başka bir devletin topraklarında meydana gelen ve o devletin hukukuna tabi olan fiillere Amerikan hukukunun uygulanamayacağı vurgulanmıştır²³. Bu yaklaşım, milletlerarası hukuk bağlamında egemenlik ilkesine uygunluk taşımakla birlikte, Amerikan rekabet hukukunun sınır ötesi etkisini sınırlandırmaktadır²⁴. Karar, sonraki yıllarda gelişecek olan etki doktrini öncesi dönemin klasik egemenlik temelli sınırlama anlayışını yansıtan önemli bir içtihat olma özelliği göstermektedir.

¹⁷ *United States v. Aluminum Co of America*, 148 F.2d 416 (2d Cir. 1945).

¹⁸ *American Banana Co. v. United Fruit Co.*, 213 U.S. 347 (1909).

¹⁹ *Timberlane Lumber Co. v. Bank of America*, 574 F. Supp. 1453 (N.D. Cal. 1983).

²⁰ *Hartford Fire Insurance Co. v. California*, 509 US 764 (1993).

²¹ *F. Hoffman-La Roche Ltd. v. Empagran SA*, 542 US 155 (2004).

²² *Motorola Mobility LLC v. AU Optronics Corporation*, No. 14-8003 (7th Cir. 2015).

²³ *American Banana Co. v. United Fruit Co.*, 213 U.S. 357 (1909).

²⁴ HANDLER, Milton, "The Supreme Court and the Antitrust Laws: A Critic's Viewpoint", *Georgia Law Review*, Cilt 1, Sayı 3, 1967, s. 343.

2. *United States v. Aluminum Co. of America Davası*

American Aluminium Company (ALCOA), hakkında açılan rekabet ihlali davasında, davalı şirketin ABD iç pazarında hakim durumunu kötüye kullandığı ve tekel oluşturduğu gerekçesiyle, bu tekelleşmenin bertaraf edilmesi amaçlanmıştır. Ancak yargılama sürecinde, ALCOA'nın bağlı kuruluşu olarak Kanada'da kurulan Aluminium Limited of Canada isimli şirketin faaliyetleri de inceleme konusu yapılmıştır. Her ne kadar Aluminium Limited of Canada şirketi, ALCOA'nın iştiraki olarak kurulmuş olsa da ilk derece mahkemesi tarafından yapılan değerlendirmede bu teşebbüsün bağımsız hareket ettiği sonucuna ulaşılmış ve dolayısıyla ALCOA'nın bu şirketin eylemlerinden doğrudan sorumlu tutulamayacağına hükmedilmiştir. 1931 yılında Aluminium Limited of Canada, İngiltere, Fransa, Almanya ve İsviçre merkezli üreticilerden oluşan milletlerarası bir alüminyum karteline katılmıştır. İsviçre merkezli olarak kurulan bu kartelin amacı, küresel ölçekte alüminyum üretimini ve satışını sınırlamaktır. Bu sınırlamalar, ABD'ye yönelik ihracatı da kapsamaktadır. Nitekim, ALCOA söz konusu kartelin üyesi olmamasına rağmen Amerikan makamları tarafından yargılamaya konu edilmiştir. Aluminium Limited of Canada, savunmasında kartelin İsviçre'de kurulduğunu ve İsviçre hukukuna tabi olduğunu; ayrıca İsviçre hukukunca da hukuka uygun kabul edildiğini ileri sürmüştür. İlk derece mahkemesi bu savunmayı dikkate alarak, kartelin Amerikan ticaretini etkilemediği sonucuna varmışsa da temyiz merci bu görüşe katılmamıştır. Yargıç Learned Hand, kararında Sherman Antitröst Kanunu'nun uygulanabilirliğine ilişkin yaptığı değerlendirmede, bir davranışın yabancı bir devletin hukukuna uygun olmasının Amerikan hukukunun uygulanmasını engellemeyeceğini belirtmiştir²⁵. Yargıç Hand'a göre, Amerikan Kongresi'nin ABD dışında faaliyet gösteren ancak Amerikan ticaretini etkileyen yabancı kişi ve şirketlere karşı hukuki sorumluluk öngörüp öngörmediği meselesi esas alınması gerekmektedir²⁶. Yargıç Hand, yabancı bir teşebbüsün ABD ticaretine yönelik etkisi varsa ve bu etki doğrudan, önemli ve öngörülebilir nitelikteyse Amerikan rekabet hukukunun uygulanabilir hale geldiği yönündeki ilkenin benimsenmesi gerektiğini belirtmiştir²⁷. Bu bağlamda, kartel faaliyetlerinin ABD'nin alüminyum ithalatını etkileme amacı taşıdığı ve bu etkiyi fiilen meydana getirdiği tespit edilerek, Sherman Antitröst Kanunu'nun uygulanabilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ALCOA kararıyla birlikte Amerikan rekabet hukukunda etki doktrini içtihat haline gel-

²⁵ United States v. Aluminum Co of America, 148 F.2d 416, 443 (2d Cir. 1945).

²⁶ United States v. Aluminum Co of America, 148 F.2d 416, 443 (2d Cir. 1945).

²⁷ United States v. Aluminum Co of America, 148 F.2d 416, 444 (2d Cir. 1945).

miştir²⁸. Nitekim, Amerikan ticaretini etkileme kastıyla hareket eden ve bu etkiyi doğuran yabancı teşebbüsler, Amerikan rekabet düzenlemelerinden sorumlu tutulabilmektedir. Bu yaklaşım zamanla geliştirilmiş; sadece fiili etkinin varlığı değil etki niyetinin bulunması halinde de sorumluluğun doğabileceği kabul edilmiştir²⁹. Kararda, Amerikan ticaretini etkileme niyetinin bulunması halinde bu etkinin gerçekleştiğinin varsayılabilceği ve bu varsayımın aksi yöndeki ispat yükünün davalı tarafa ait olacağı ifade edilmiştir³⁰.

3. *Timberlane Lumber Co. v. Bank of America Davası*

Davada, Honduras'ta faaliyet gösteren Amerikan menşeli Timberlane Lumber Co., Bank of America'nın Honduras hükümetiyle birlikte hareket ederek ticari faaliyetlerini engellediğini ve bu suretle Sherman Antitröst Kanunu'na aykırı şekilde rekabeti kısıtladığını ileri sürmüştür. Davacı, Bank of America'nın eylemleri neticesinde Honduras'taki yatırımının zarara uğradığını iddia ederek Amerikan yargı mercilerinde tazminat talebinde bulunmuştur. Ancak temyiz merci, rekabet düzenlemelerinin doğrudan yurt dışındaki faaliyetlere uygulanmasının sınırsız olmadığını belirtmiştir. Mahkeme, yalnızca etki doktrini kapsamında ekonomik etkilerin değerlendirilmesinin yeterli olmadığına karar vererek çok yönlü bir kıstas geliştirmiştir³¹. Bu kapsamda, mahkeme tarafından uluslararası nezaket kuralları gereği yabancı devletlerin iç işlerine müdahale yasağı ve ilgili devletin dış politika çıkarları dikkate alınarak rekabet kurallarının sınır ötesi uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir³². *Timberlane Lumber Co. v. Bank of America* kararı, ABD rekabet hukukunun milletlerarası alanda uygulanmasının mutlak olmadığını ortaya koyarak, milletlerarası ticari faaliyetlerde bulunan şirketlerin yalnızca iç hukuk kurallarına değil aynı zamanda devletlerarası ilişkiler çerçevesinde hareket etmeleri gerektiğine dair emsal nitelikte bir karardır³³.

²⁸ Etkin doktrinin ALCOA kararıyla içtihat haline gelmesine ilişkin olarak bkz. PHILLIPS-SAWYER, Laura, "Jurisdiction beyond Our Borders: United States v. Alcoa and the Extraterritorial Reach of American Antitrust, 1909-1945", **Antimonopoly and American Democracy**, Ed. Daniel A. CRANE - William J. NOVAK, New York, Oxford Academic, 2023, s.278-318.

²⁹ SAMIE, s. 33-36.

³⁰ United States v. Aluminum Co of America, 148 F.2d 416, 443 (2d Cir. 1945).

³¹ Timberlane Lumber Co. v. Bank of America, 574 F. Supp. 1467 (N.D. Cal. 1983).

³² Timberlane Lumber Co. v. Bank of America, 574 F. Supp. 1464 (N.D. Cal. 1983).

³³ BRILMAYER, Lea, "The Extraterritorial Application of American Law: A Methodological and Constitutional Appraisal", **Law and Contemporary Problems**, Y. 1987, C. 50, S. 3, s. 14; UDIN, Andrew C., "Slaying Goliath: The Extraterritorial Application of U.S. Antitrust Law to OPEC", **American University Law Review**, Y. 2001, C. 50, S. 5, s. 1344.

4. *Hartford Fire Insurance Co. v. California* Davası

Hartford Fire Insurance Co. v. California kararında, bazı İngiliz reasürans şirketlerinin Amerikan sigorta piyasasında belirli poliçelerin sunumunu kısıtlamak amacıyla anlaşarak rekabeti sınırladıkları ve bu şekilde Sherman Antitröst Kanunu'nu ihlal ettikleri ileri sürülmüştür. Davalılar, eylemlerinin İngiltere'de gerçekleştiğini ve İngiliz hukukuna uygun olduğunu; dolayısıyla Amerikan hukukunun uygulanamayacağını savunmuştur. Amerikan Yüksek Mahkemesi ise; söz konusu eylemlerin ABD'de "doğrudan, önemli ve makul ölçüde öngörülebilir"³⁴ ekonomik etkiler doğurduğu gerekçesiyle Sherman Antitröst Kanunu'nun uygulanabilir olduğuna karar vermiştir. Mahkeme, milletlerarası nezaket kurallarının yalnızca iki ülke hukukunun doğrudan bir çatışma içinde olması halinde Amerikan hukukunun uygulanmasını sınırlayabileceğini belirtmiş³⁵; ancak burada böyle bir doğrudan çatışma bulunmadığını vurgulamıştır. Bu karar, *Timberlane Lumber Co. v. Bank of America* kararında geliştirilen çok yönlü kıstastan farklı olarak etki doktrinine daha geniş bir alan tanımış³⁶ ve Amerikan rekabet hukukunun sınır ötesi uygulanmasında daha kapsayıcı bir yorumun benimsenmesine yol açmıştır³⁷.

5. *F. Hoffman-La Roche Ltd v. Empagran S.A.* Davası

F. Hoffmann-La Roche Ltd. v. Empagran S.A. davası, çeşitli ülkelerde faaliyet gösteren ilaç ve vitamin üreticilerinin, dünya genelinde vitamin doğal piyasa koşulları dışında fiyatlarını artırmak amacıyla kartel oluşturdukları iddiasıyla açılmıştır. Davacılar arasında, ABD dışında yerleşik ve zararlarını yalnızca yabancı piyasadaki ticari faaliyetlerden kaynaklı olduğunu iddia eden şirketler de bulunmaktadır. Bu şirketler, yabancı zararlarının Amerikan rekabet hukukuna aykırı küresel bir kartelden kaynaklandığını ileri sürerek ABD mahkemelelerinde tazminat talebinde bulunmuşlardır. Amerikan Yüksek Mahkemesi, Dış Ticarete Rekabet Geliştirme Kanunu (*Foreign Trade Antitrust Improvements Act, FTAIA*)³⁸ kapsamında, ABD rekabet hukukunun yalnızca Amerikan piyasalarında "doğrudan, önemli ve öngörülebilir" etkileri olan eylemler için uygulanabileceğine hükmetmiştir³⁹. Mahkeme, yabancı zararların yalnızca yabancı

³⁴ *Hartford Fire Insurance Co. v. California*, 509 US 796 (1993).

³⁵ *Hartford Fire Insurance Co. v. California*, 509 US 798 (1993).

³⁶ TRENOR, John A., "Jurisdiction and the Extraterritorial Application of Antitrust Laws after *Hartford Fire*", *University of Chicago Law Review*, Y. 1995, C. 62, S. 4, s. 1583-1617.

³⁷ UDIN, s. 1347.

³⁸ *Foreign Trade Antitrust Improvements Act*, 15 U.S.C. § 6a (1982).

³⁹ *F. Hoffman-La Roche Ltd. v. Empagran SA*, 542 US 155 (2004).

piyasalardaki rekabetin bozulmasından kaynaklandığı ve bu zararlar ABD'deki rekabet etkileri arasında doğrudan bir nedensellik bağı bulunmadığı durumlarda Amerikan rekabet hukukunun uygulanamayacağını belirtmiştir⁴⁰. *Empagran* kararı, Amerikan rekabet hukukunun küresel piyasalarda sınırsız bir şekilde uygulanamayacağını ortaya koymaktadır.

6. *Motorola Mobility LLC v. AU Optronics Corp.* Davası

Motorola Mobility LLC v. AU Optronics Corp. kararı, Motorola'nın yurt dışındaki bağlı ortaklıkları tarafından satın alınan LCD panellerin, milletlerarası fiyat sabitleme yoluyla fahiş fiyatlarla temin edildiği iddiasına dayanmaktadır. Motorola, bu panellerin ABD'de monte edilerek cep telefonlarında kullanıldığını ve dolayısıyla nihai zararın ABD sınırları içinde gerçekleştiğini öne sürerek, Sherman Antitröst Kanunu kapsamında tazminat talebinde bulunmuştur. Ancak temyiz merci, FTAIA uyarınca yurt dışında gerçekleşen işlemlere ilişkin rekabet ihlallerinden doğan zararların, yalnızca doğrudan ve önemli etkilerle Amerikan iç piyasasını etkilemesi halinde ABD rekabet mevzuatına tabi olabileceğini belirtmiştir⁴¹. Mahkeme, zarar gören tarafların Motorola'nın yabancı iştirakleri olduğunu ve bu iştiraklerin ABD hukuk düzeni dışında faaliyet gösterdiğini vurgulayarak, iddia edilen zararın ABD ekonomisi üzerinde yeterli doğrudanlıkta bir etki doğurmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu karar, özellikle çok uluslu şirketlerin yabancı iştirakleri aracılığıyla gerçekleştirdikleri işlemlerde Amerikan mahkemelerinde dava açabilme sınırlarını daraltmakta ve *Empagran* kararında ortaya konulan kıstasların uygulama alanına yöneliktir.

C. AB Yargı Kararları Bağlamında Etki Doktrini

Avrupa Birliği'nin İşleyişin Hakkında Antlaşma'nın (*Treaty on the Functioning of the European Union, TFEU*)⁴² 101. ve 102. maddeleri, üye devletler arasındaki iç pazarda⁴³ rekabetin serbest işleyişini engelleyen, bozucu ya da sınırlayıcı nitelikteki her türlü teşebbüsler arası anlaşmayı, uyumlu eylemi ve teşebbüs birlikleri kararını açıkça yasaklamaktadır⁴⁴. Avrupa Birliği rekabet kurallarının, coğrafi

⁴⁰ F. Hoffman-La Roche Ltd. v. Empagran SA, 542 US 156 (2004).

⁴¹ Motorola Mobility LLC v. AU Optronics Corporation, No. 14-8003 (7th Cir. 2015).

⁴² Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU), [2012] OJ C 326/47, art. 101.

⁴³ İç pazarın Avrupa Ekonomik Bölgesi olduğu için bkz. CAN, Hacı, *Avrupa Birliği İç Pazar Hukuku*, Adalet Yayınları, Ankara, 2008, s. 378.

⁴⁴ JONES, Alison/ SUFRIN, Brenda, *EU Competition Law: Text, Cases, and Materials*, 7. Basım, Oxford University Press, Oxford, 2019, s. 1197.

olarak AB sınırlarının dışında faaliyet gösteren, AB'ye üye olmayan devletlerin tabiiyetinde bulunan teşebbüsler hakkında da uygulanabilirliği söz konusudur⁴⁵. Nitekim bu uygulama, etki doktrininin bir uzantısı niteliğindedir. Bu bağlamda, AB dışındaki bir teşebbüsün faaliyetlerinin, AB içi piyasalarda rekabeti sınırlayıcı ya da bozucu nitelikte bir etkisinin bulunması halinde, bu teşebbüs AB rekabet kurallarının uygulama alanı içine girebilmektedir⁴⁶. Bu doğrultuda, söz konusu teşebbüslerin rekabet kurallarını ihlal etmeleri durumunda, AB yetkili makamları tarafından bu ihlale ilişkin yaptırımların tatbik edilmesi mümkündür⁴⁷. Dolayısıyla, hukuki anlamda etkilerin ortaya çıktığı yer esas alınmak suretiyle, AB rekabet hukukunun milletlerarası düzeyde karşılık bulduğu görülmektedir.

AB hukukundaki içtihatlar incelendiğinde, AB dışı bir devletin hukukuna tabi bir ana şirketin, kendisine bağlı olarak faaliyet gösteren ve bir AB üyesi devletin tabiiyetinde bulunan iştiraki aracılığıyla rekabet kurallarını ihlal etmesi halinde, bu ihlalden yalnızca ilgili iştirak değil ana şirketin de sorumlu tutulabildiği görülmektedir⁴⁸. Başka bir ifadeyle, fiilen birlik üyesi bir devlette faaliyet göstermekte olan teşebbüsün sevk ve idaresinin esasen birlik dışındaki bir ana şirket tarafından yürütülmesi durumunda, rekabet hukukuna aykırı eylemlerin sorumluluğu yalnızca icracı teşebbüsle sınırlı tutulmamakta; ekonomik bütünlük doktrini (*single economic unit doctrine*) kapsamında ana şirket de müteselsil sorumluluk altına alınabilmektedir⁴⁹. Bu yaklaşım, AB rekabet hukukunun ihlalleri tespit ve cezalandırma konusundaki etkinliğini artırmayı amaçlamakta olup, grup şirketleri arasındaki ilişkilerin hukuki niteliğinden ziyade fiili ekonomik ve organizasyonel bağlılık dikkate alınarak bir bütün olarak şirketler topluluğuna yöneltilen bir sorumluluk anlayışını benimsemektedir⁵⁰. Avrupa Komisyonu ve Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) kararlarında yer bulan bu yorum tarzı, rekabetin ihlaline sebep olan davranışın kaynağına ulaşmayı ve ihlalin etkilerini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, AB sınırları dışında mukim olsa dahi, ihlal üzerinde belirleyici etkisi bulunan ana şirketin sorumluluğu ka-

⁴⁵ SCOTT, Joanne, "Extraterritoriality and Territorial Extension in EU Law," **American Journal of Comparative Law**, Y. 2014, C. 62, S. 1, s. 95.

⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz. DAMRO, Chad, "Building an International Identity: The EU and Extraterritorial Competition Policy", **Journal of European Public Policy**, Y. 2001, C. 8, S. 2, s. 208-227.

⁴⁷ SCOTT, s. 96.

⁴⁸ EROL, Kemal, **Rekabet Kurallarının Ülke Dışı Uygulanması**, (Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, Rekabet Kurumu), Ankara, 2000, s. 89.

⁴⁹ EZRACHI, Ariel, **EU Competition Law: An Analytical Guide to the Leading Cases**, 5. Basım, Bloomsbury, Oregon, 2016, s. 629.

⁵⁰ EZRACHI, s. 629.

bul edilmekte ve AB hukukunun sınır ötesi etkili bir şekilde uygulanmasına olanak sağlanmaktadır. Bu bağlamda *Wood Pulp*⁵¹, *Gencor Ltd. v. Commission*⁵², *Imperial Chemical Industries Ltd v Commission*⁵³, *Intel v. Commission*⁵⁴ davalarını incelemek yerinde olacaktır.

1. Wood Pulp Davası

Ahlström Osakeyhtiö ve diğer Kuzey Avrupa merkezli kağıt üreticileri, Avrupa Komisyonu tarafından, ahşap hamuru piyasasında fiyat belirleme ve piyasa paylaşımı yoluyla rekabet hukukuna aykırı hareket ettikleri gerekçesiyle, Roma Anlaşması⁵⁵'nin 85. maddesine aykırılıktan dolayı para cezasına çarptırılmışlardır⁵⁶. Davacılar, Komisyon'un yetkisini aşarak özellikle Avrupa Ekonomik Alanı dışında yerleşik teşebbüslere karşı işlem tesis ettiğini ve delillerin yetersiz olduğunu ileri sürerek ABAD'a başvurmuştur. Komisyon ise, söz konusu teşebbüslerin Avrupa pazarında etkili faaliyetlerde bulunduğunu ve hukuki dayanak olarak etki doktrinini kullanarak kararının geçerliliğini savunmuştur.

ABAD, bu davada etki doktrinine atıfta bulunarak, Avrupa dışında yerleşik teşebbüslerin AB iç pazarına yönelik rekabeti kısıtlayıcı eylemlerinin AB rekabet hukuku kapsamında denetlenebileceğini karara bağlamıştır⁵⁷. Mahkeme, söz konusu üreticilerin uyumlu eylem içinde hareket ettiğine dair dolaylı ancak yeterli deliller bulunduğunu ve piyasa davranışlarının koordineli olduğunu değerlendirerek Komisyon'un kararını onamıştır. Bu karar, milletlerarası kartellerin Avrupa Birliği rekabet hukuku çerçevesinde sorumluluğunun kapsamını belirlemesi açısından emsal niteliğinde olup çok uluslu teşebbüslerin AB dışındaki faaliyetlerinin de rekabet denetimine tabi olabileceğini ortaya koymuştur⁵⁸.

⁵¹ A. Ahlström Osakeyhtiö and Others v Commission of the European Communities, Joined Cases C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 and C-125/85 to C-129/85, Judgment of the Court (Fifth Chamber), 31 Mart 1993, ECR 1993 I-01307 (ECLI:EU:C:1993:120).

⁵² Gencor Ltd v. Commission of the European Communities, Case T-102/96, Judgment of the Court of First Instance (Fifth Chamber, extended composition), 25 March 1999, ECR 1999 II-753 (ECLI:EU:T:1999:65).

⁵³ Imperial Chemical Industries Ltd v. Commission, Case 48/69, Judgment of the Court, 14 July 1972, ECR 1972 619 (ECLI:EU:C:1972:70).

⁵⁴ Intel Corporation Inc. v. European Commission, Case C-413/14 P, Judgment of the Court (Grand Chamber), 6 September 2017, European Court Reports (general), ECLI:EU:C:2017:632.

⁵⁵ Treaty Establishing the European Economic Community (Treaty of Rome), March 25, 1957, 298 U.N.T.S. 11.

⁵⁶ Günümüzde bu madde, 101.maddeye tekabül etmektedir.

⁵⁷ EZRACHI, s.630.

⁵⁸ EZRACHI, s.631.

2. *Gencor Ltd. v. Commission* Davası

Avrupa Komisyonu, Güney Afrika hukukuna tabi Gencor ile İngiliz hukukuna tabi Lonrho Plc'nin, yine Güney Afrika merkezli Impala Platinum Holdings Ltd (Implats) üzerinde ortak kontrol tesis etmeye yönelik birleşme işlemini, Avrupa Birliği iç pazarında platin ve rodyum piyasalarında kolektif hakim durum oluşturacağı gerekçesiyle 4064/89 sayılı Avrupa Birleşme Tüzüğü⁵⁹ kapsamında yasaklamıştır. Komisyon, söz konusu işlemin, tarafların merkezlerinin veya üretim faaliyetlerinin AB dışında olmasına karşın, işlem konusu ürünlerin AB pazarında satılması nedeniyle iç pazarda öngörülebilir, doğrudan ve hissedilir etkilere yol açacağını tespit etmiştir. Gencor'un, Komisyon kararına karşı açtığı iptal davasında Avrupa Birliği Genel Mahkemesi, Komisyon'un coğrafi yetki alanının AB dışındaki işlemleri de kapsayabileceğini, zira Tüzüğün uygulanabilirliğinin faaliyetlerin fiilen AB pazarında rekabet doğurup doğurmadığına göre belirleneceğini belirtmiştir. Mahkeme kararında, birleşme işleminin sonucu olarak AB pazarında faaliyet gösteren üç büyük ekonomik aktörden ikisinin birleşmesi suretiyle piyasa yapısının iki taraflı hakim konuma evrilmesinin, etkin rekabeti önemli ölçüde zayıflatacağını belirtmiştir. Bununla birlikte, Güney Afrika rekabet otoritelerinin işlemi onaylamış olması, birleşmenin AB rekabet hukuku bakımından denetlenmesine engel teşkil etmemektedir. Zira bu onay, taraflara hukuken zorunlu bir birleşme yükümlülüğü getirmemekte, sadece milli hukuk bakımından rekabet ihlali teşkil etmediğini göstermektedir⁶⁰.

3. *Imperial Chemical Industries Ltd v Commission (Dyestuffs)* Davası

Avrupa Birliği Genel Mahkemesi, Komisyon tarafından iç pazarda faaliyet gösteren ve bazıları AB dışında yerleşik olan on yedi boya üreticisine yönelik verilen kartel kararının iptali istemiyle açılan davada, rekabet hukukunun sınır ötesi uygulanabilirliğine ilişkin önemli değerlendirmeler yapmıştır. Mahkeme, başvuran teşebbüsün AB içinde yerleşik bağlı ortaklıkları aracılığıyla fiyat artışlarına ilişkin kartel kararlarını uygulamaya koyduğunu tespit etmiş; bu doğrultuda, fiillerin doğrudan iç pazarda icra edildiğini ve bu durumun Roma Anlaşması'nın 85. maddesine⁶¹ aykırılık kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Kararda, bağlı şirketlerin ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olmalarının,

⁵⁹ Commission Notice on the Concept of Full-Function Joint Ventures under Council Regulation (EEC) No. 4064/89 on the Control of Concentrations between Undertakings, OJ C 66/1, 2 March 1998 (CELEX: 31998Y0302(01)).

⁶⁰ EZRACHI, s.633.

⁶¹ Günümüzde bu madde, 101.maddeye tekabül etmektedir.

fiillerin ana şirkete atfedilmesine engel teşkil etmediği; özellikle pazardaki kararlarını bağımsız olarak alamayan, ana şirketin talimatlarına uygun hareket eden bağlı şirketlerin, ekonomik anlamda tek bir teşebbüsün parçası sayılabileceği vurgulanmıştır. Mahkeme, bu bağlamda ekonomik bütünlük doktrinini esas alarak, şirketler topluluğu içinde ana şirketin bağlı ortaklıkları üzerindeki belirleyici etkisinin hukuki sorumluluk doğurduğuna hükmetmiştir. Karar, AB rekabet hukukunun sınır ötesi etkisine yönelik tartışmalarda etki doktrinine açıkça yer vermemekle birlikte, ekonomik bütünlük doktrini üzerinden benzer bir sonuca ulaşmaktadır. Özellikle başvuran şirketin, bağlı ortaklıkları aracılığıyla Avrupa iç pazarında fiyat politikalarını yönlendirme gücünü fiilen kullanması, hukuki sorumluluğun kendisine atfedilmesine yeterli görülmüştür. Mahkemenin bu yaklaşımı, küresel şirket yapılarının rekabet hukuku kurallarını dolanmasını engelleyerek AB içi rekabetin korunmasını sağlamak amacıyla, fiili kontrol ve ekonomik bütünlük esasına dayanmaktadır⁶².

4. *Intel v. Commission* Davası

Merkezi ABD’de bulunan teknoloji şirketi Intel’in, esas faaliyetlerini AB dışındaki üçüncü ülkelerde yürütmesine rağmen, rekabeti ihlal ettiği iddia edilen eylemlerinin AB içindeki rekabet yapısını etkileyebilecek nitelikte olduğu mahkemece belirtilmiştir. Bu durum, AB rekabet hukukunun coğrafi uygulama alanı bağlamında etki doktrininin gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, eğer bir teşebbüsün AB dışında icra ettiği faaliyetler, AB içindeki rekabet şartlarını önemli ölçüde etkiliyorsa, söz konusu faaliyetler AB rekabet hukuku hükümlerine tabi kılınabilmektedir. Nitekim Intel örneğinde, şirketin ABD veya Asya pazarlarında gerçekleştirdiği anlaşmalar ile uyguladığı sadakat indirimlerinin, AB’de faaliyet gösteren bilgisayar üreticileri nezdinde ve nihai olarak tüketici refahı üzerinde doğrudan ve ciddi etkiler doğurduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede, AB Genel Mahkemesi, rekabete aykırı fiilin AB pazarında etkisini göstermesi halinde, bu fiilin AB sınırları dışında gerçekleşmiş olmasının Komisyon’un yetkisini ortadan kaldırmayacağını açıklıkla ortaya koymuştur⁶³.

⁶² EZRACHI, s.638.

⁶³ EZRACHI, s.637; FOX, Eleanor M., “Extraterritorial Jurisdiction, Antitrust, and the EU Intel Case: Implementation, Qualified Effects, and the Third Kind,” *Fordham International Law Journal*, Y. 2019, C. 42, 2019, s. 981-997.

II. TÜRK KANUNLAR İHTİLAFI KURALLARINCA REKABETİN ENGELLENMESİNDE ETKİ DOKTRİNİ

A. Türk Hukukunda Etki Doktrini

Türk rekabet hukuku bakımından etki doktrini, RKHK'nın 2. maddesinde kabul edilmiş ve hem doktrinde hem de Rekabet Kurulu kararlarında uygulama alanı bulmuştur. Anılan maddede, “Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde mal ve hizmet piyasalarında faaliyet gösteren ya da bu piyasaları etkileyen teşebbüslerin” RKHK kapsamına girdiği ifade edilmiştir. Bu hüküm çerçevesinde, Türkiye’de fiziksel olarak faaliyette bulunmayan ancak davranış ve işlemleriyle Türkiye’deki mal ve hizmet piyasaları üzerinde rekabeti kısıtlayıcı etkiler doğuran yabancı teşebbüslerin de RKHK hükümleri uyarınca denetime tabi oldukları kabul edilmektedir⁶⁴.

RKHK bağlamında, bir teşebbüsün Türkiye’de hukuki varlık göstermemesi, merkezinin yurt dışında bulunması ya da doğrudan Türkiye’de yerleşik bir temsilcisinin bulunmaması, rekabet hukuku uygulaması bakımından belirleyici değildir⁶⁵. Önemli olan husus, söz konusu davranışların Türkiye’deki piyasalarda rekabeti etkileyip etkilemediğidir⁶⁶. Dolayısıyla, etki doktrini çerçevesinde, yabancı menşeli teşebbüslerin Türkiye piyasalarına yönelik olarak gerçekleştirdiği rekabeti bozucu, engelleyici veya sınırlayıcı nitelikteki faaliyet ve işlemler, RKHK’nın uygulama alanına girmektedir⁶⁷.

Rekabet ihlali teşkil eden fiillerin somut görünüm biçimleri farklılık arz edebilmektedir. Örneğin; Türkiye’de kurulmamış bir yabancı teşebbüsün, Türkiye’de yerleşik iştiraki, temsilcisi, dağıtıcısı veya başka bir bağlı şirketi vasıta-

⁶⁴ TİRYAKİOĞLU, Bilgin, “Genel Olarak Haksız Fiillere, Haksız Rekabete ve Rekabetin Engellenmesine Uygulanacak Hukuk”, *Avrupa’da Devletler Özel Hukuku ve Yeni Türk Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’un Akıtlar ve Ticaret Hukukuna İlişkin Hükümleri*, Ed. Koç Üniversitesi, İstanbul, Koç Üniversitesi Dr. Nüsret-Semahat Arsel Uluslararası Ticaret Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Konferans Yayınları, 2010, s. 216; KARAUZ, Ağah Kürşat / IŞIK, Halil Alperen, “Rekabet Kurallarının Yer Bakımından Uygulanması”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Y. 2016, C. 1, S. 1, s. 289; YANKIN, Rağbe, “Türk Rekabet Hukukunda Etki Prensibinin Rekabet Kurumu Uygulamalarına Yansıması”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Y. 2022, C. 17, S. 191, s. 140; ÇELEN, Aydın/ ERALP, Erman, “Türk Rekabet Hukuku Mevzuatı Uyarınca Etki Doktrini,” *Articletter Dergisi*, Y. 2018, S. 21, s. 11.

⁶⁵ YANKIN, s. 11.

⁶⁶ TARMAN, Zeynep, Derya, *Haksız Rekabetten ve Aldatıcı Reklamlardan Doğan Uyuşmazlıklarda Uygulanacak Hukuk*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 115; SARIOZ, Ayşe İpek, *Haksız Rekabetten Doğan Uyuşmazlıklarda Uygulanacak Hukuk ve Yetkili Mahkeme*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 106.

⁶⁷ EROL, s.158; DERE, Gülçin, *Uluslararası Hukuk Bağlamında Rekabet Otoritelerinin Yetki Sorunu ve Türkiye İçin Çözüm Önerileri*, (Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, Rekabet Kurumu), 2012, s. 31.

sıyla yürüttüğü faaliyetler, etki doğurması halinde RKHK m. 2 kapsamında değerlendirilmektedir⁶⁸. Hatta daha ileri gidilerek, yabancı teşebbüsün Türkiye’de herhangi bir iştiraki ya da distribütörü bulunmasa dahi, mal veya hizmetlerinin Türk tüketiciler tarafından doğrudan ithal edilmesi suretiyle Türkiye piyasalarında bir rekabet ihlali söz konusu olursa⁶⁹, Rekabet Kurulu’nun bu fiiller üzerinde inceleme ve yaptırım yetkisi bulunduğu kabul edilmektedir⁷⁰. Nitekim Rekabet Kurulu içtihatlarında da bu yaklaşım benimsenmiş; özellikle kartel oluşumlarına ilişkin vakalarda, Türkiye’de doğrudan faaliyeti bulunmayan yabancı teşebbüslerin, ihraç ettikleri ürünlerin fiyatlandırılması ya da dağıtım koşulları aracılığıyla Türkiye piyasalarında rekabeti olumsuz etkiledikleri hallerde, bu teşebbüsler hakkında soruşturma yürütülerek idari yaptırımlar uygulanabilmiştir⁷¹.

Türk rekabet hukukunda etki doktrininin somut uygulamalarından biri, Rekabet Kurulu’nun “ithal kömür kararı”⁷² olarak bilinen kararında açıkça görülmektedir. Anılan kararda, ithal parça kömür piyasasında rekabeti sınırlayıcı nitelikte anlaşmalar yapıldığına ilişkin iddialar üzerine, Türkiye’ye kömür ihraçatında bulunan dört teşebbüs hakkında, ikisi yurt dışında mukim olmak üzere, Rekabet Kurulu tarafından soruşturma başlatılmıştır. Soruşturma neticesinde Kurul, RKHK’nın 4. maddesinin ihlal edildiği kanaatine ulaşmış ve ilgili teşebbüsler hakkında idari yaptırım uygulanmasına karar vermiştir. Soruşturma sürecinde yurt dışında kurulu olan ve Türkiye’de herhangi bir fiziksel varlığı bulunmayan Krutrade isimli teşebbüs, kendisine yöneltilen iddialara karşı yaptığı savunmada, Türkiye’de doğrudan satış faaliyeti yürütmediğini, teslimatların FOB (*Free on Board*) ve CIF (*Cost, Insurance and Freight*) bazında gerçekleştiğini, dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti topraklarında herhangi bir hukuki işlem yahut ticari faaliyet gerçekleştirmediğini ileri sürmüştür. Bununla birlikte, tüm satış sözleşmelerinin Türkiye dışında düzenlendiğini belirtmiştir. Ancak Kurul, bu savunmayı RKHK’nın 2. maddesinde yer alan etki doktrini çerçevesinde değerlendirerek reddetmiştir. Kurul’un bu değerlendirmesi, etki doktrinin Türk rekabet hukukunda yalnızca fiziksel varlık veya hukuki işlem yeri gibi şekli unsurlara değil, piyasa üzerindeki fiili ve ekonomik etkiler yönünden maddi

⁶⁸ DERE, s. 32; TEKİNALP/ TEKİNALP, s. 333.

⁶⁹ KAYIŞ, Bengü, **Haksız Rekabetten Doğan Kanunlar İhtilafı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 116-117.

⁷⁰ TEKİNALP/ TEKİNALP, s. 333.

⁷¹ DERE, s. 27- 49.

⁷² Rekabet Kurulu, 2 Eylül 2010 tarih ve 10-57/1141-430 sayılı kararı.

unsurlara dayandığını ortaya koymaktadır. Gerçekten de söz konusu kararda, teşebbüslerin Türkiye’de elde ettikleri cironun ne şekilde oluştuğunun yahut satışın hangi hukuki zemin üzerinde gerçekleştiğinin esas alınmadığı ve temel ölçütün Türk piyasalarındaki rekabete olan etkiler olduğu açıkça vurgulanmıştır⁷³. Bu yaklaşım, etki doktrininin özüyle örtüşmekte ve Türk rekabet hukukunun milletlerarası boyutta da etkin şekilde uygulanmasını sağlamaktadır.

Rekabet Kurulu, bir başka kararında⁷⁴ Türkiye’de gerçekleştirilen bir kömür alım ihalesine yurt dışı merkezli iki yabancı teşebbüsün teklif sunmuş olmasını etki doktrini bağlamında değerlendirmiştir. Kurul, bu teklif verme eylemini de rekabet hukuku bağlamında bir ticari faaliyet olarak değerlendirmiş ve bu davranışların Türk piyasaları üzerinde rekabeti etkileyebilecek nitelikte olduğu sonucuna varmıştır. Bu çerçevede, söz konusu yabancı teşebbüslerin Türkiye’de doğrudan faaliyet yürütmeseler dahi, sundukları teklifler aracılığıyla Türk pazarına etki ettikleri gerekçesiyle RKHK m. 2 kapsamında denetime tabi oldukları kabul edilmiştir. Kurul’un yine aynı dosyada değerlendirdiği bir diğer unsur, söz konusu iki yabancı teşebbüsün ortak girişim kurma talepleridir. Kurul, bu girişimi incelerken öncelikle ortak girişimin faaliyet göstereceği ürün pazarını belirlemiş, tarafların faaliyet alanlarını incelemiş, aralarındaki sözleşme ilişkilerini değerlendirmiş ve bu ortaklık yapısının ilgili pazarda rekabeti sınırlayıcı bir amaç veya etki taşıyıp taşımadığını araştırmıştır. İnceleme sonucunda, ortak girişimin taraflarının birbirleriyle doğrudan rakip konumda olmadıkları ve girişimin rekabeti sınırlayıcı herhangi bir sonuç doğurmayacağı kanaatine varılmıştır. Bu nedenle söz konusu ortak girişime izin verilmiştir. Bu karar özelinde görüldüğü üzere, Rekabet Kurulu, etki doktrininin yalnızca şekli unsurlar üzerinden değil davranışların Türk piyasası üzerindeki gerçek ve potansiyel etkileri çerçevesinde değerlendirmekte, böylece milletlerarası nitelik taşıyan rekabet ihlallerine karşı etkin bir denetim mekanizması işletmektedir. İthal kömür kararı, bu anlamda, RKHK’nın ülke dışı teşebbüslere uygulanabilirliğinin sınırlarını ve etki doktrininin Türk rekabet hukukundaki uygulama gücünü gözler önüne sermesi bakımından önem arz etmektedir.

Rekabet Kurulu, ülkemizde faaliyet gösteren çimento üreticilerine yönelik olarak yürütülen soruşturma sonucunda verdiği kararda, teşebbüslerin RKHK’nın 4. maddesini ihlal ettiklerine hükmetmiştir. Kararda, teşebbüsler arasında yapılan anlaşmaların yalnızca iç pazarda satış miktarlarını belirlemeye

⁷³ DERE, s.34.

⁷⁴ Rekabet Kurulu, 19 Haziran 2003 tarih ve 03-44/500-220 sayılı kararı.

yönelik olmadığı aynı zamanda ihraç pazarlarını da kapsayan bir pazar paylaşımı ve fiyat belirleme mekanizması oluşturduğu tespit edilmiştir. Özellikle ihracat karteli iddiası çerçevesinde yapılan değerlendirmede, ülke içi karlılığı korumak amacıyla arz fazlasının sistematik biçimde ihracata yönlendirilmesinin, rekabeti sınırlayıcı nitelikte olduğu vurgulanmıştır. Kurul, bu yapının sadece üreticiler arası yatay iş birliğini değil aynı zamanda bayiler arasında bölgeler arası ticaretin kısıtlanmasını da beraberinde getirdiğini tespit etmiştir⁷⁵.

Rekabet Kurulu, beyaz et sektöründe faaliyet gösteren yirmi yedi teşebbüsün üye olduğu Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkcıları Birliği Derneği hakkında yürütülen soruşturma sonucunda, söz konusu teşebbüslerin RKHK'nın 4. maddesini ihlal edip etmediklerini değerlendirmiştir. Kurul kararında, ihracat kartellerine yalnızca kuruldukları ülke iç pazarına etki etmemeleri koşuluyla müsamaha gösterilebileceği belirtilmiş; ancak somut olayda, kurulan ihracat kartelinin asıl amacının iç piyasadaki arzı kısıtlayarak fiyatları yapay biçimde yükseltmek olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda, kartelin yalnızca dış pazarlara yönelik değil, iç pazara doğrudan etkili olduğu gerekçesiyle RKHK m. 4 kapsamında hukuka aykırı bir anlaşma niteliği taşıdığına karar verilmiştir⁷⁶.

B. MÖHUK m. 38 Bağlamında Rekabetin Engellenmesi Bakımından Etki Doktrini

Rekabet ihlalleri bakımından özel bağlama kuralı, MÖHUK'un 38. maddesinde düzenlenmiştir. MÖHUK m. 38'in uygulama alanı, ancak rekabet ihlalinin birden fazla devletin hukuk düzeniyle temas kurduğu hallerde gündeme gelmektedir⁷⁷. Taraflardan birinin yabancı olması, rekabet ihlali fiilinin gerçekleştiği veya sonuç doğurduğu yerin yabancı bir ülke olması ya da grup şirket ilişkilerinde eylemin yurt dışı merkezli bir iştirak tarafından gerçekleştirilmesi⁷⁸ gibi durumlar bu bağlamda önem taşımaktadır⁷⁹. Zira esasa uygulanacak huku-

⁷⁵ Rekabet Kurulu, 26 Temmuz 2007 tarih ve 07-62/740-268 sayılı kararı.

⁷⁶ Rekabet Kurulu, 25 Kasım 2009 tarih ve 09-57/1393-362 sayılı kararı.

⁷⁷ Detaylı bilgi için bkz. TİRYAKİOĞLU, Bilgin, **Rekabet Hukukundan Doğan Kanunlar İhtilafı**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1997; TİRYAKİOĞLU, 2010, s. 211-218; HUYSAL, Burak, "Yabancı Unsurlu Rekabet İhlallerine Uygulanacak Hukuk", **Rekabet Dergisi**, Y. 2012, C. 13, S. 2, s. 69-94; ARI, Buket, "Rekabet İhalelerinden Doğan Uyuşmazlıklara Uygulanacak Hukukun Tespiti", **Rekabet Dergisi**, Y. 2013, C. 14, S. 1, s. 3-40.

⁷⁸ KARAUZ/ IŞIK, s. 290.

⁷⁹ NOMER, Ergin, **Devletler Hususi Hukuku**, 22. Basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2017, s. 372; ÖZEL, Sibel/ ERKAN, Mustafa/ PÜRSELİM, Hatice Selin/ KARACA, Hüseyin Akif, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 3. Basım, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul, 2024, s. 526; GÜNGÖR, Gülin, **Türk Milletlerarası Özel Hukuku**, 2. Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 221; ŞANLI, Cemal / ESEN, Emre / ATA-

kun belirlenebilmesi için öncelikle fiilin hukuki mahiyetinin tespiti, yani vasıflandırmanın yapılması zorunludur⁸⁰. Bu bağlamda, MÖHUK m. 38’de yer alan bağlama kuralı çerçevesinde “doğrudan etkilenen piyasa”⁸¹ kavramının, etki doktrini çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir⁸². Bu bağlama kuralı, Roma II Tüzüğü⁸³ m. 6 ile paralellik göstermektedir⁸⁴. Bu düzenleme ile, daha önce RKHK’nın 2. maddesiyle tek taraflı olarak getirilen “piyasa üzerine etki” kısıtası, MÖHUK m. 38 ile iki taraflı bir bağlama kuralına dönüştürülmüştür⁸⁵. Kanaatimizce, böyle bir paralellik, milletlerarası hukuk uygulamalarıyla uyum sağlanması açısından müspet bir tercihtir. Özellikle çok uluslu şirketlerin faaliyet gösterdiği karmaşık piyasa yapılarında, ihlalin gerçekleştiği yerden ziyade fiilin etkisinin açıkça hissedildiği iktisadi alanın esas alınmasının⁸⁶, hem mağdur bakımından adil sonuçlara ulaşılmasını sağladığı hem de hukuki öngörülebilirliği güçlendirdiği kanaatindeyiz.

Rekabet hukukuna ilişkin düzenlemeler, devletin piyasalarda rekabetin bozulmasını önlemek ve ekonomik düzeni korumak amacıyla üstlendiği kamusal müdahale yetkisinin bir sonucudur⁸⁷. MÖHUK m. 38(1)’e göre, mahkeme, rekabet ihlalinin etkisinin doğduğu yeri belirlemelidir. Etkinin hissedildiği yer,

MAN FİĞANMEŞE, İnci, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 11. Basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2024, s. 409; ÇELİKEL, Aysel / ERDEM, B. Bahadır, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 16. Basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2020, s. 482; CAN, Hacı / ERGENE, Deniz / ŞAHAN, Ferit Çağdaş / ÖZTÜRK, Esra, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 7. Basım, Adalet Yayınevi, Ankara, 2025, s. 627.

⁸⁰ Aksi halde, devletlerin farklı düzenlemelere sahip olması, hukuki uyumsuzlıkların farklı sonuçlarla neticelenmesine yol açmaktadır. Bkz. ÜSTÜNDAĞ, Bahar, “Rekabet Kurallarının Ülke Dışı Uygulanmasından Doğan Bağlama Kuralı: Pazar Üzerine Doğrudan Etki (MÖHUK m. 38)”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Y. 2022, C. 12, S. 1, s. 350; HELLNER, Michael, “Private International Enforcement of Competition Law: The Application of Foreign Competition Law”, *Yearbook of Private International Law, Swiss Institute of Comparative Law*, Y. 2002, S. 4, s. 361; DI GIO, Alessandro, “Contract and Restitution Law and the Private Enforcement of EC Competition Law”, *World Competition, Kluwer Law International*, Y. 2009, C. 32, S. 2, s. 201 - 203; PAPADOPULOS, Anestis, *The International Dimension of EU Competition Law and Policy*, *Cambridge University Press*, Cambridge, 2010, s. 15 - 19.

⁸¹ Bu noktada özellikle belirtilmelidir ki, “etkilenen piyasa” kavramının yorumlanmasında esas alınması gereken hukuk sistemi Türk rekabet hukukudur. Bkz. ÖZTEKİN GELGEL, Günseli, *Akit Dışı Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkında Avrupa Düzenlemesi*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 203-204; TİRYAKIOĞLU, 1997, s. 81.

⁸² HUYSAL, s.78.

⁸³ Regulation (EC) No. 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations (Rome II), OJ L 199/40, 31 July 2007.

⁸⁴ ÜSTÜNDAĞ, s.349.

⁸⁵ GÜVEN, Pelin, “Rekabetin Engellenmesi Halinde Uygulanacak Olan Hukukun Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Y. 2011, S. 1, s. 447.

⁸⁶ FOOER, Albert / CUNEO, Jonathan, *The International Handbook on Private Enforcement of Competition Law*, 2. Basım, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 2012, s. 301.

⁸⁷ TİRYAKIOĞLU, 1997, s. 81; KAYIŞ, s. 80.

esasen ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü piyasa olduğundan, bu piyasanın somut olay özelinde belirlenmesi gerekmektedir⁸⁸. Bu noktada, Türk rekabet hukukunda yerleşik hale gelmiş olan “ilgili pazarın tanımlanması” yöntemi, uygulamaya yönelik önemli bir rehber işlevi görmektedir. Rekabet Kurumu tarafından yayımlanan İlgili Pazarın Tanımlanmasına İlişkin Kılavuz⁸⁹ dikkate alındığında, ilgili ürün ve coğrafi pazar; arz ve talep ikamesi, potansiyel rekabet baskısı gibi iktisadi göstergeler esas alınarak belirlenmektedir. Bu sayede, ihlalden zarar gören teşebbüsün iktisadi olarak faaliyet gösterdiği ve fiilen rekabetin sınırlandırıldığı alan açıkça ortaya konulmuş olur⁹⁰. Bununla birlikte, bizim de katıldığımız görüşe göre; piyasa tanımlaması sürecinde katı kurallara bağlı kalınarak hareket edilmemeli; aksine, uyumsuzluğun mahiyeti, taraflar arasındaki ilişkinin sınır ötesi niteliği ve farklı hukuk sistemlerinin konuya ilişkin yaklaşımları dikkate alınarak daha esnek ve bağlama duyarlı bir değerlendirme yöntemi benimsenmelidir⁹¹. Zira her ülkenin rekabet hukukuna ilişkin mevzuatı, ihlal sayılan eylemlerin kapsamı ve bu eylemlere verilen tepkiler farklılık arz etmektedir⁹². Yukarıdaki kararlarda görüldüğü üzere Amerikan hukukunda bir fiilin rekabet ihlali sayılabilmesi, bazen yalnızca Amerikan rekabet otoritesinin açık bir tespitine bağlı olabilmektedir⁹³. Bu sebeple, mahkemelerin piyasa kavramına yalnızca pozitif hukukun sınırları içinde değil; somut olayın şartlarını ve iktisadi gerçekliği dikkate alarak yaklaşımları gerektiği kanaatindeyiz. Ancak bu yaklaşımın sınırsız bir genişlemeye kapı aralamaması adına, rekabet ihlalinin ilgili piyasa üzerinde doğrudan ve belirli ağırlıkta bir etki yaratması zorunludur⁹⁴. Yalnızca dolaylı, zincirleme veya yansıyan etkilerin bağlama noktası olarak kabul edilmesinin, etki doktrininin amacından saptıracağı ve uygulamada öngörülemezliğe yol açacağı kanaatindeyiz.

⁸⁸ HUYSAL, s.74-75.

⁸⁹ Rekabet Kurulu, İlgili Pazarın Tanımlanmasına İlişkin Kılavuz, Karar No. 08-04/56-M, kabul tarihi 10 Ocak 2008, [https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/kilavuzlar/ilgili-pazarin-tanimlanmasina-iliskin-kilavuz-\(08-04\)-56-m-20210203105245341-pdf](https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/kilavuzlar/ilgili-pazarin-tanimlanmasina-iliskin-kilavuz-(08-04)-56-m-20210203105245341-pdf), E.T. 7.5.2025.

⁹⁰ ÜSTÜNDAĞ, s. 358.

⁹¹ ÜSTÜNDAĞ, s. 359; ÖZTÜRK, Necla/ KUŞCU, Döndü, “Türk Milletlerarası Usul Hukuku Bağlamında Yargılama Yetkisinin Çatışması”, *Africa: 2nd International Conference on New Horizons in Sciences*, Ed. Mehmet Fırat BARAN, Ankara, Academy Global Publishing House, 2023, s. 15-21.

⁹² HUYSAL, s.77.

⁹³ United States v. Aluminum Co of America, 148 F.2d 416 (2d Cir. 1945).

⁹⁴ Nitekim doktrinde, makul ilişkinin tespitinde etkinin doğrudan, öngörülebilir ve esaslı olup olmadığının değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. SARIOZ, s. 105; ÖZTEKİN GELGEL, s. 203; TİR-YAKIOĞLU, 1997, s. 84; DERE, s.45.

Milletlerarası özel hukuk bağlamında doğrudan etki, temel bir sınırlandırma ölçütü olarak illiyet bağına sağlamaktadır⁹⁵. Zira yalnızca doğrudan etkilere dayanılması hukuki öngörülebilirlik açısından önem arz etmektedir⁹⁶. Uygulamada, dolaylı ya da zincirleme etkilerin bağlama noktası olarak değerlendirilmesinin, tarafların hangi hukukun uygulanacağını öngörememesine neden olduğu ve muğlaklık yarattığı kanaatine katılmaktayız⁹⁷. Her ne kadar MÖHUK m. 38(1) hükmünde “doğrudan etki” kavramına yer verilmişse de bu terimin içeriği açık biçimde tanımlanmamıştır. Benzer şekilde, RKHK’da da “doğrudan etkilenen pazar”a dair açık bir tanım mevcut değildir. Ancak hem RKHK’nın 2, 4, 6 ve 7. maddelerin gerekçeleri⁹⁸ hem de yukarıda bahsedilen Rekabet Kurulu’nun yerleşik içtihatları, bu kavramın uygulamada nasıl anlaşılması gerektiğine ilişkin rehber niteliktedir. Nitekim, RKHK m. 4 ve m. 6 kapsamında düzenlenen; rekabeti kısıtlayıcı anlaşmalar, uyumlu eylemler ve hakim durumun kötüye kullanılması fiilleri, doğrudan etki kıstasına tabi tutulmaktadır. Bu fiillerin, belirli bir ürün veya hizmet pazarında rekabeti önemli ölçüde engellemesi veya bozması halinde, ilgili pazar, doğrudan etkilenen alan olarak değerlendirilmektedir⁹⁹. Bununla birlikte, RKHK m. 7’de düzenlenen birleşme ve devralmalarda da eğer işlem, hakim durum yaratma veya mevcut hakim durumu pekiştirme riski taşıyorsa, bu işlemler neticesinde etkilenecek pazar da doğrudan etki kapsamında değerlendirilmelidir¹⁰⁰. Doğrudan etkinin milletlerarası özel hukuk bağlamında mahiyetine gelince; bu kavram, ihlal teşkil eden bir eylemin, yabancı bir ülke piyasasında ilk ve doğrudan sonuçlarını doğurması anlamına gelmektedir¹⁰¹. Etkinin gerçekleşmiş olması aranmasa da objektif olarak ilgili piyasayı etkileyebilecek nitelikte bulunması, başka bir deyişle, makul ölçüde öngörülebilir bir tehdit oluşturmamasının, yeterli kabul edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Böylece, yalnızca fiili zarar değil; zarar tehlikesinin somutlaşmış olması da bağlama kurallarının işletilmesi açısından yeterli görülmelidir.

⁹⁵ TARMAN, s. 115.

⁹⁶ ÜSTÜNDAĞ, s. 359.

⁹⁷ ÜSTÜNDAĞ, s.360.

⁹⁸ Rekabet Kurulu, “4054 sayılı Kanun Madde Gerekçeleri”, Rekabet Kurumu web sitesi, erişim sayfası, <https://www.rekabet.gov.tr/tr/Sayfa/Mevzuat/4054-sayili-kanun/madde-gerekceleri>, E.T. 9.6.2025.

⁹⁹ YANKIN, s.146.

¹⁰⁰ YANKIN, s. 145.

¹⁰¹ TIRYAKIOĞLU, 1997, s. 85; ARI, s. 17; SARIOZ, s. 106.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Rekabet ihlallerinin sınır ötesi boyutu, küreselleşen piyasa ekonomisinin kaçınılmaz bir sonucu olarak, artık münhasıran milli hukuk sınırları içerisinde değerlendirilemeyecek kadar karmaşık ve çok katmanlı bir görünüm arz etmektedir. Bu noktada, milletlerarası özel hukuk alanında geleneksel bağlama kurallarının ötesine geçilerek, iktisadi gerçeklikleri ve piyasa dinamiklerini dikkate alan bir bağlama metodolojisinin benimsenmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu gereklilik, etki doktrini yalnızca rekabet hukuku bağlamında değil, aynı zamanda özel hukuk ilişkilerine uygulanacak hukukun tayininde de merkeze yerleştirmeyi gerekli kılmaktadır.

Kanaatimizce MÖHUK m. 38, etki doktrini Türk hukukuna taşımanın ötesinde, bu doktrini sistematik bir bağlama kuralı haline getirerek özel hukukta öngörülebilirliği güçlendiren önemli bir hükümdür. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken husus, etki doktrininin bir uzantısı olan “doğrudan etkilenen piyasa” kavramının halen içeriği belirsiz ve yoruma açık bir şekilde uygulamaya konu olmasıdır. Halbuki rekabet hukukunun niteliği gereği, iktisadi bağlamda öngörülebilirlik, uygulanacak hukukun da belirlenebilir olmasıyla mümkündür. Bu bağlamda, etki doktrinin bir tezahürü olan doğrudan etkilenen piyasa ölçütü, yalnızca coğrafi veya şekli kıstaslar temelinde değil, somut iktisadi etkileşim ve rekabet bağlamı göz önünde bulundurularak dinamik bir şekilde yorumlanmalıdır. Zira sınır ötesi nitelikteki bir rekabet ihlali, çoğu zaman klasik haksız fiil bağlama kurallarının öngöremediği karmaşık bir zarar zinciri doğurmakta ve bu zincir içinde hangi piyasanın “doğrudan etkilendiği”ni belirlemek, yalnızca fiilin nerede gerçekleştiği sorusuyla cevaplanamayacak kadar çok boyutlu hale gelmektedir. Bu bağlamda kanaatimizce, MÖHUK’un 38. maddesinin uygulanmasında, Rekabet Kurulu’nun “ilgili pazar” tanımına ilişkin yöntemlerinden yararlanılarak, yargı mercilerine somut ve yönlendirici bir çerçeve sunulması uygun olacaktır. Bu yaklaşım, bağlama kuralının tutarlı ve objektif şekilde uygulanmasına hizmet edecektir. Böylelikle hem etki doktrininin keyfi yorumlarla kötüye kullanılmasının önüne geçilecek hem de teşebbüslerin milletlerarası özel hukuk ilişkileri bağlamında hukuki durumlarını daha sağlıklı ve tutarlı biçimde değerlendirebilmelerini mümkün hale gelecektir.

Hakem Değerlendirmesi : Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması : Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek : Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review : *Externally peer-reviewed.*

Conflict of Interest : *The author has no conflict of interest to declare.*

Grant Support : *The author declared that this study has received no financial support.*

KAYNAKÇA

- ARI, Buket, “Rekabet İhalelerinden Doğan Uyuşmazlıklara Uygulanacak Hukukun Tespiti”, **Rekabet Dergisi**, Yıl: 2013, C. 14, S. 1, s. 3-40.
- BRILMAYER, Lea, “The Extraterritorial Application of American Law: A Methodological and Constitutional Appraisal”, **Law and Contemporary Problems**, C. 50, Yaz 1987, s. 11-38.
- BRODER, Douglas, **US Antitrust Law and Enforcement**, 3. Basım, Oxford University Press, Oxford, 2016.
- CAN, Hacı, **Avrupa Birliği İç Pazar Hukuku**, Adalet Yayınları, Ankara, 2008.
- CAN, Hacı / ERGENE, Deniz / ŞAHAN, Ferit Çağdaş / ÖZTÜRK, Esra, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 7. Basım, Adalet Yayınevi, Ankara, 2025.
- ÇELEN, Aydın/ ERALP, Erman, “Türk Rekabet Hukuku Mevzuatı Uyarınca Etki Doktrini,” **Articleletter Dergisi**, Y. 2018, S. 21, s. 7-20.
- ÇELİKEL, Aysel / ERDEM, B. Bahadır, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 16. Basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2020.
- DAMRO, Chad, “Building an International Identity: The EU and Extraterritorial Competition Policy”, **Journal of European Public Policy**, Y. 2001, C. 8, S. 2, s. 208-227.
- DANOV, Mihail, **Private International Law and Competition Litigation in a Global Context**, Bloomsbury Publishing, Cambridge, 2023.
- DERE, Gülçin, **Uluslararası Hukuk Bağlamında Rekabet Otoritelerinin Yetki Sorunu ve Türkiye İçin Çözüm Önerileri**, (Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, Rekabet Kurumu), 2012.
- DI GIO, Alessandro, “Contract and Restitution Law and the Private Enforcement of EC Competition Law”, **World Competition, Kluwer Law International**, Y. 2009, C. 32, S. 2, s. 199-220.
- EROL, Kemal, **Rekabet Kurallarının Ülke Dışı Uygulanması**, (Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, Rekabet Kurumu), Ankara, 2000.
- EZRACHI, Ariel, **EU Competition Law: An Analytical Guide to the Leading Cases**, 5. Basım, Bloomsbury, Oregon, 2016.

- FOOER, Albert / CUNEO, Jonathan, **The International Handbook on Private Enforcement of Competition Law**, 2. Basım, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 2012.
- FOX, Eleanor M., “Extraterritorial Jurisdiction, Antitrust, and the EU Intel Case: Implementation, Qualified Effects, and the Third Kind,” **Fordham International Law Journal**, Y. 2019, C. 42, s. 981-997.
- GERBER, David J., **Competition Law and Antitrust**, Oxford University Press, Oxford, 2020.
- GÜNGÖR, Gülin, **Türk Milletlerarası Özel Hukuku**, 2. Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.
- GÜVEN, Pelin, “Rekabetin Engellenmesi Halinde Uygulanacak Olan Hukukun Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Y. 2011, S. 1, s. 429-466.
- HANDLER, Milton, “The Supreme Court and the Antitrust Laws: A Critic’s Viewpoint”, **Georgia Law Review**, Y. 1967, C. 1, S. 3, s. 339-362.
- HELLNER, Michael, “Private International Enforcement of Competition Law: The Application of Foreign Competition Law”, **Yearbook of Private International Law, Swiss Institute of Comparative Law**, Y. 2002, S. 4, s. 357-401.
- HERDEGEN, Mathias, **Principles of International Economic Law**, Oxford University Press, Oxford, 2024.
- HUYSAL, Burak, “Yabancı Unsurlu Rekabet İhlallerine Uygulanacak Hukuk”, **Rekabet Dergisi**, Y. 2012, C. 13, S. 2, s. 69-94.
- JONES, Alison/ SUFRIN, Brenda, **EU Competition Law: Text, Cases, and Materials**, 7. Basım, Oxford University Press, Oxford, 2019.
- KARAUZ, Agah Kürşat / IŞIK, Halil Alperen, “Rekabet Kurallarının Yer Bakımından Uygulanması”, **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, Y. 2016, C. 1, S. 1, s. 283-298.
- KAVA, Samuel F., “The Extraterritorial Application of the Sherman Anti-Trust Act in the Age of Globalization: The Need to Amend the Foreign Trade Antitrust Improvements Act (FTAIA) & Vigorously Apply International Comity”, **Journal of Business & Technology Law**, Y. 2019, C. 15, s. 135-1622.
- KAYIŞ, Bengü, **Haksız Rekabetten Doğan Kanunlar İhtilafı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.
- MARTYNISZYN, Marek, “Developing Countries’ Experience with Extraterritoriality in Competition Law”, (Çevrimiçi) https://unctad.org/system/files/official-document/ditccplp2021d3_en.pdf, E.T. 01.04.2025.
- MARTYNISZYN, Marek, “Extraterritoriality in Competition Law: Changing Frictions”, **Research Handbook on Extraterritoriality in International Law**, Ed. Austen PARRISH / Cedric RYNGAERT, Massachusetts, Edward Elgar Publishing, 2023, s. 389-411.

- NOMER, Ergin, **Devletler Hususi Hukuku**, 22. Basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2017.
- PAPADOPULOS, Anestis, **The International Dimension of EU Competition Law and Policy**, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- PARRISH, Austen L., “Evading Legislative Jurisdiction”, **Notre Dame Law Review**, Y. 2012, C. 87, s. 1673-1708.
- PHILLIPS-SAWYER, Laura, “Jurisdiction beyond Our Borders: United States v. Alcoa and the Extraterritorial Reach of American Antitrust, 1909-1945”, **Antimonopoly and American Democracy**, Ed. Daniel A. CRANE / William J. NOVAK, New York, Oxford Academic, 2023, s. 278-318.
- PHILIPS SAWYER, Laura, **U.S. Antitrust Law and Policy in Historical Perspective**, Harvard Business School Working Paper, No. 19-110, 2019.
- RODGER, Barry J., “EU Competition Law and Private International Law: A Developing Relationship”, **Handbook on European Competition Law**, Ed. Ioannis LIA-NOS - Damien GERADIN, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2013, s. 456-490.
- SAMIE, Najeeb, “The Doctrine of ‘Effects’ and the Extraterritorial Application of Antitrust Laws”, **University of Miami Inter-American Law Review**, Y. 1982, C.14, S. 23, s. 23-59.
- SARIOZ, Ayşe İpek, **Haksız Rekabetten Doğan Uyuşmazlıklarda Uygulanacak Hukuk ve Yetkili Mahkeme**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.
- SCOTT, Joanne, “Extraterritoriality and Territorial Extension in EU Law,” **American Journal of Comparative Law**, Y. 2014, C. 62, S. 1, 2014, s. 87-125.
- ŞANLI, Cemal / ESEN, Emre / ATAMAN FİĞANMEŞE, İnci, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 11. Basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2024.
- ÖZEL, Sibel/ ERKAN, Mustafa/ PÜRSELİM, Hatice Selin/ KARACA, Hüseyin Akif, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 3. Basım, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul, 2024.
- ÖZTEKİN GELGEL, Günseli, **Akit Dışı Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkında Avrupa Düzenlemesi**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2006.
- ÖZTÜRK, Necla/ KUŞCU, Döndü, “Türk Milletlerarası Usul Hukuku Bağlamında Yargılama Yetkisinin Çatışması”, **Africa: 2nd International Conference on New Horizons in Sciences**, Ed. Mehmet Fırat BARAN, Ankara, Academy Global Publishing House, 2023, s. 15-21.
- TARMAN, Zeynep, Derya, **Haksız Rekabetten ve Aldatıcı Reklamlardan Doğan Uyuşmazlıklarda Uygulanacak Hukuk**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2011.
- TEKİNALP, Gülören/ TEKİNALP, Ünal, “Türk Rekabet Hukukunda Etki İlkesi”, **Prof. Dr. Tuğrul Ansay’a Armağan**, Ed. Sabih ARKAN/ Aynur YONDALIK, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2006, s.325-346.

- TİRYAKİOĞLU, Bilgin, “Genel Olarak Haksız Fiillere, Haksız Rekabete ve Rekabetin Engellenmesine Uygulanacak Hukuk”, **Avrupa’da Devletler Özel Hukuku ve Yeni Türk Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’un Akitler ve Ticaret Hukukuna İlişkin Hükümleri**, Ed. Koç Üniversitesi, İstanbul, Koç Üniversitesi Dr. Nüsret-Semahat Arsel Uluslararası Ticaret Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Konferans Yayınları, 2010, s. 211-218.
- TİRYAKİOĞLU, Bilgin, **Rekabet Hukukundan Doğan Kanunlar İhtilafı**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1997.
- TRENOR, John A., “Jurisdiction and the Extraterritorial Application of Antitrust Laws after Hartford Fire”, **University of Chicago Law Review**, Y. 1995, C. 62, S. 4, s. 1583-1617.
- UDIN, Andrew C., “Slaying Goliath: The Extraterritorial Application of U.S. Antitrust Law to OPEC”, **American University Law Review**, Y. 2001, C. 50, S. 5, s. 1321-1374.
- ÜSTÜNDAĞ, Bahar, “Rekabet Kurallarının Ülke Dışı Uygulanmasından Doğan Bağlama Kuralı: Pazar Üzerine Doğrudan Etki (MÖHUK m. 38)”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, Y. 2022, C. 12, S. 1, s. 329-379.
- YANKIN, Rağbe, “Türk Rekabet Hukukunda Etki Prensibinin Rekabet Kurumu Uygulamalarına Yansıması”, **Terazi Hukuk Dergisi**, Y. 2022, C. 17, S. 191, s. 138-147.